

jakoby paradoxně různé ruské revoluce (Brjusov, Blok, Bělj) nebo k nim aspoň hledali vztah (Vjač. Ivanov), i když jejich vývoj byl pak jiný. Jejich koncepce revoluce v umění však současně předpokládala obeznámenost s vývojem světového umění, byla tedy spíše povolná, navazující, kontinuální, je spíše revolucí ducha než společenských struktur. Hodně místa v obou svazcích je věnováno dramatu a divadlu jako nejakčnejšímu útvaru. Také divadelní kritika je v tomto smyslu nejpřiznačnější.

Oba svazky pokračují v cyklu, který byl v minulosti započat spoluprací teatrologa Pavla Kleina a rusistky Danuše Kšicové a pokračoval kooperací s rusistkou Simonou Koryčánkovou. Je to projekt, který je užitečný metodicky, pramenně, ale je i skutečným kreativním činem. Na závěr snad jen jedno. Když čtu tyto ruské texty z počátku 20. století, uvědomuji si iluzornost jakéhokoli pokroku: k tomuto jazyku se musela ruská literatura a literární kritika dopracovat, spíše však k němu doklopýtat až na konci 20. století, které jej bere jako nový, objevný, jako pokrok; násilné zvraty nepřinášejí kultuře nikdy užitek, ale svět chce být klamán...

Ivo Pospíšil

O kontinuitě česko-polského literárního a kulturního dialogu

Důvěrou znalost česko-polského mezikulturního dialogu, jehož plnohodnotné a objektivní podobě česká společnost stále ledacos dluží, věnoval královehradecký badatel P. Poslední už několik zasvěcených knižních publikací.¹ Navazuje na ně organicky i nedávno vydaná monografická studie *Obtížná kontinuita*², v níž se autor v komparativním přístupu zamýšlí nejen nad „kontinuitou“ tohoto středoevropského a mezislovanského kulturního dialogu, ale i nad návaznými souvislostmi vlastního, tj. „domácího“ kontinuálního literárního, recepčního i šíře chápaného kulturně-společenského vývoje obou sousedních slovanských komunit. Záměrně si pro svou kriticky laděnou komparaci volí rané „poválečné“ období, tj. výchozí situaci let 1945 až 1949, v níž se na jedné straně odráží některé zásadní distinktivní znaky vývoje polské i české společnosti, mající své kořeny v odlišném utváření novodobé české i polské národní identity i základních společenských postojů, na straně druhé pak i nesporně odlišná přístupová (recepční i interpretační) kritéria v dialogu s vlastní i překladovou literaturou, která neovlivnila pouze následný (jen fiktivně identický) „socialistický“ vývoj obou sousedních kultur, ale ve svých reziduích setrvačně působí až dodnes.

Odlišná přístupová kritéria můžeme samozřejmě na jedné straně považovat za přirozený rezultat svěbytného národního vývoje a z něho i pramenících národních zkušeností. Nicméně – na straně druhé, dotýkají-li se tato kritéria sféry interpretace jinokulturních literárních fenoménů i celé návazné sféry jejich recepce, klasifikace a začleňování do mezi-

¹ Srov. např. Poslední, P.: *Hranice dialogu. Česká próza očima polské kritiky. 1945-1995*. ÚČL AV ČR, Praha 1998. Viz mj. i mou recenzi: Richterek, O.: *Hranice dialogu*. In: Svět literatury 2000, č. 19, s. 132-135. Poslední, P.: *Měřítka souvislostí. Česká a polská literární kultura po roce 1945*. Euroslavica, Praha 2000. Viz mj. i mou recenzi: Richterek, O.: *Poslední, P.: Měřítka souvislostí. Česká a polská literární kritika po roce 1945*. In: SLAVIA 71 (2002), sešit 2, s. 253-255. Poslední, P.: *Polské literární symboly*. Gaudeamus, Hradec Králové 2003.

² Poslední, P.: *Obtížná kontinuita. Dvojí recepce polské literatury z let 1945-1949*. UHK, Gaudeamus, Hradec Králové 1004, 162 s.

kulturního dialogu, měli bychom dokázat identifikovat, pojmenovat a rovněž i hodnotit jejich vliv na míru objektivitu těch našich závěrů a soudů, které v závislosti na nich vznikají. Zejména proto (tudíž v žádném případě nikoliv náhodou) se Poslední vrací k „lomovým“ etapám poválečného vývoje polské i české společnosti, které byly (a setrvačně mnohdy dodnes jsou) v české společnosti posuzovány zkresleně, zpravidla podle některých simplifikovaných ustálených kritérií, opírajících se o dobově podmíněná ideologická klíše, jimž schází důvěrnější znalost polské reality. Pro svůj analytický výklad nevolí tradičně očekávaný kritický popis zvoleného období jako celku, ale soustřeďuje se pouze na pět vybraných autorů a jejich (v dané době vzniklá) díla³. Výsledný obraz – dovolující překvapivě nemalou míru zobecnění (metodou pohledu na „obecné“ pomoci přesvědčivé ilustrativní argumentace jevy jedinečnými, které jsou „dialekticky“ v obecném kontextu ukotveny) – se tak stává neobyčejně plastickým a argumentačně přesvědčivým. Odhaluje (jak jsem už výše naznačil) mj. i některá česká schematická hodnocení polského poválečného vývoje, která nerozlišovala polská specifika a výraznější nadčasovou sémantickou ambivalenci pohledu, vyvěrající z kvalitativně odlišnější apokalyptické dějinné zkušenosti polského národa a jí podmíněných větších „rozměrů“ duchovní i společenské katarze.

Poslední samozřejmě v takto nastavených přístupových mantinelech respektuje mnohé další distinktivní znaky polské společnosti, jež mají úzký vztah k formování národní kulturní identity. Čtenáři tak – na jedné straně – připomíná zejména např. **rozdíly mezi charakterem polské a české avantgardy, výraznější kontinuitu** (především ve sféře duchovní) **poválečného kulturního vývoje s vývojem předválečným**; na straně druhé se mu v konfrontaci s českou realitou a jejím recepčním i interpretačním přístupem k jednotlivým polským autorům daří kriticky odhalovat nemalou českou **rigiditu** a „šablonovitou“ (nezřídka víceméně nekriticky a zjednodušeně „niveleizovanou“) **interpretaci** polských literárních i kulturních fenoménů a jevů (například v oblasti poezie), která jednak nereflexuje specifika i vývojové posuny ve společenské atmosféře našich severních sousedů, jednak, bohužel, neregistruje výše zmíněnou výraznější polskou kontinuitu poválečného literárního vývoje s jeho předválečnou etapou.

Poslední tak v této souvislosti např. upozorňuje na jistou českou přezíravost ve vztahu k „estetice distance“ a návazným souvislostem s předválečnou avantgardou, (J. Przyboś), všímá si kvalitativně odlišného a jedinečného citění „nadčasovosti“, ambivalence, symboličnosti, ale i jisté „dvojakosti“, relativnosti některých pohledů v poezii J. Iwaszkiewicze, jehož uměleckou hodnotu česká kultura – ke své škodě – interpretovala poněkud simplifikovaně: nerozeznala totiž mj. rovněž kvalitativní posuny v tvorbě tohoto autora po r. 1989, pro které byly symptomatické „návraty“ k některým dřívějším estetickým hlediskům, silnější „propojenost“ různých složek literární komunikace na ose autor – čtenář, případně i nové sémanticko-smyslové atributy spisovatelovy prózy atd. Podobně nebyla rozpoznána (a tudíž zůstala nepovšimnuta) Staffova „mnohotvárná intertextualita“, jež schází sousednímu českému kontextu, který tak (nejen tohoto autora) prezentoval v poněkud schematické a dobově ideologicky „přistřížené“ podobě a nerozpoznal Staffův přínos pro vývoj moderní polské poezie. Neadekvátně (podle Posledního) byl rovněž identifikován styl Borowského „koncentračnické“ literatury, mj. vzhledem k opomíjení autorovy vize

³ S. Dygat - *Jezero Bodamské*, J. Przyboś - *Místo na zemi*, J. Iwaszkiewicz - *Italské novely*, L. Staff - *Vrbové proutě* a T. Borowski - *Kamenný svět*.

„zvěcnělé skutečnosti“, „zpředmětnění mezilidských vztahů“ aj. Výsledně se kritizované postupy mj. promítaly i do koncepce českých poválečných výborů z polské literatury.

Přesvědčivá (nezřídka minuciózní) analýza, opírající se o důvěrnou znalost poetiky vybraných autorů i polského historického, společenského a kulturního kontextu, **může samozřejmě vyvolat diskusi**. Domnívám se, že tento cíl P. Poslední sledoval – ve snaze „nabourat“ některé konvenční přístupy k polské literatuře a vyprovokovat tak (jak to koneckonců zpravidla vždy bývá při otevřené, kriticky vnímavé konfrontaci domácí kultury s jinokulturním kontextem) i kvalitativně jiný pohled na stereotypní uvažování v kulturním kontextu národa vlastního, českého. A takový postup není možný bez dokonale otevřeného, všestranně vnímavého „poznání“ a permanentního dalšího „poznávání“, respektujícího celý „kořenový“ kontext výchozí cizí kultury.⁴

Novou knížku P. Posledního proto vítám. Považuji ji v současné české literární vědě za prospěšnou a **doporučuji** ji všem zájemcům o polskou i českou literaturu, samozřejmě i zájemcům o moderní literární a kulturní komparatistiku a dialog kultur v prostoru středo-evropského reálu.

Oldřich Richterek

Hrodek, D. a kol.: Slovanství ve středoevropském prostoru. Iluze, deziluze a realita. Praha, Libri 2004, 402 s.

Publikace je výstupem z konference *Slovanství ve středoevropském prostoru. Iluze, deziluze a realita* pořádané sdružením STRED – Středoevropský dialog 22.-24. dubna 2004 v Pardubicích. Nejedná se o projekt zcela nový, ale navazující na podobné setkání uskutečněné stejnými organizátory v Pardubicích v roce 2002 a ve Vratislavi o rok později. Řešit zadané téma přijelo na tři desítky historiků, politologů, slavistů, sociologů, uměnovědců a filozofů z České republiky, Polska, Slovenska a Ukrajiny.

Sama konference dokazuje, jak je problém slovanství stále živý a aktuální. Ve svých různých proměnách zasáhl v posledních dvou stoletích přímo celou střední a východní Evropu (Ostmitteleuropa). Není divu, že stále láká badatele různých humanitních oborů. Pardubická konference i její sborník se však liší od jiných vědeckých setkání. Především je to pořadatel stojící mimo systém akademických a univerzitních pracovišť (byť jimi podporovaný), který si klade za cíl vytváření prostoru pro kvalifikovaný dialog, prezentování výsledků vědeckých, společensko-kulturních projektů zemí středoevropského pásma a prohlubování společenských, kulturních a vědeckých vztahů. Dále zaměření na mladé badatele (především doktorandy), kteří jednali v čtyřech sekcích, z nichž každá měla svého vědeckého garanta. Za třetí je to vydání výstupní publikace renomovaným nakladatelstvím Libri a jeho nabízení na pultech knihkupectví, což není u vědeckých sborníků běžné. Můžeme

⁴ Koneckonců na tuto skutečnost upozorňují i jiní badatelé. Pro ilustraci bych připomněl alespoň nedávnou zasvěcenou recenzi vynikající knihy našeho předního sinologa **O. Krále** *Čínská filozofie* (Praha 2005), v níž **M. Petříček** symptomaticky poznamenal: „Máme-li navázat skutečný rozhovor s jiným světem, pak musíme být schopni porozumět zejména těm souvislostem, v nichž cizí texty vznikaly a byly čteny, tedy musíme mít jasnou představu o tom, jaká imaginace byla vlastní autorům a čtenářům.“ Srov.: **Petříček, M.: Naléhavé zprávy o jiných světech.** Lidové noviny 2. 7. 2005, příloha *Orientace – Studovna*, s. III.